

УДК 343.9

**Г. О. Дарнопих**, кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник;

**І. О. Христич**, кандидат економічних наук, доцент, старший науковий співробітник;

**А. Б. Блага**, кандидат юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник;

**Л. О. Шевченко**, кандидат психологічних наук, доцент, старший науковий співробітник.

Інститут вивчення проблем злочинності НАПрН України, м. Харків

## СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ПІДВИЩЕНОЇ КРИМІНОГЕННОСТІ ПЕК ЯК СФЕРИ МАТЕРІАЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА

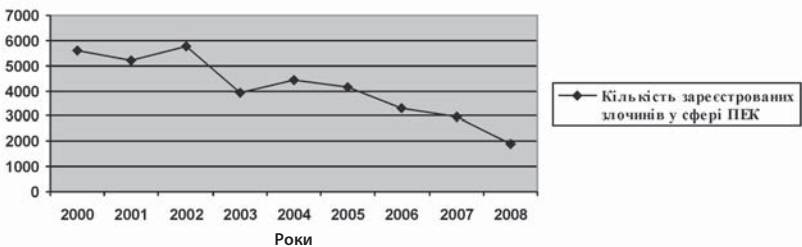
*Стаття присвячена аналізу економічних і соціально-політичних чинників, які детермінують злочини та правопорушення в електроенергетичній, нафтогазовій, вугільній галузях вітчизняної промисловості.*

**Ключові слова:** паливно-енергетичний комплекс, детермінанти, криміногенність.

Паливно-енергетичний комплекс України (ПЕК) належить до найвпливовіших секторів промисловості та охоплює такі важливі галузі, як електроенергетика, вугільна та нафтогазова промисловості. До початку 1990-х рр. ПЕК України розвивався як невід'ємна складова цього сектору економіки колишнього СРСР та орієнтувався на дешеві енергоресурси Росії, Туркменистану та Казахстану. Після проголошення незалежності ця особливість функціонування вітчизняного ПЕК зумовила потребу в імпорті енергоресурсів та вплинула на його наступну діяльність. Нагальною потребою

Україні стало реформування ПЕК з метою забезпечення необхідного рівня економічної та енергетичної безпеки країни<sup>1</sup>.

І хоча статистичні звіти МВС України щодо кількості виявлених злочинів у ПЕК в останні роки свідчать про тенденцію до їх зниження на фоні загального зниження злочинності та складають приблизно 10 % від загальної кількості злочинів, вчинених у сфері економіки, сфера паливно-енергетичного комплексу була і залишається дуже привабливою для кримінальних структур (див. рис.).



**Рисунок.** *Кількість зареєстрованих злочинів, вчинених у сфері ПЕК України*

Наведені дані щодо певного зростання злочинів у 2002 та 2004 рр. фахівці одностайно пов'язують із посиленням вимог до обліково-реєстраційної дисципліни з боку керівництва МВС України. Подальше зменшення кількості виявлених злочинів цієї категорії значною мірою зумовлене, по-перше, частковою декриміналізацією викрадень і, по-друге, щорічною зміною в бік збільшення розрахунків завданих злочином збитків на підставі Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб», унаслідок чого вчинені діяння перейшли у сферу адміністративних деліктів.

Історичний досвід розвитку економіки України за роки незалежності свідчить про те, що розбудова основ ринкового госпо-

<sup>1</sup> Гринів Л. В., Кічурчак М. В. Національна економіка: Навч. посіб. — Львів: Магнолія 2006, 2008. — С. 141–142.

дарства ще не гарантує зменшення чи усунення гостроти суспільних протиріч, які породжують криміногенні чинники. Тому найважливішого значення в сучасних умовах для запобігання злочинності у сфері ПЕК набувають заходи загальносоціального запобігання. Вони мають бути спрямовані на чітке визначення функцій держави в регулюванні економічних відносин у ПЕК, формуванні її економіко-правової політики, розподілі повноважень між центром і регіонами, створенні відповідних умов для належної поведінки суб'єктів ПЕК, забезпеченні рівного правового захисту державного і недержавного секторів ПЕК, створенні сучасної ринкової інфраструктури, впровадженні демократичних принципів контролю за діяльністю цієї сфери.

Серед основних проблемних аспектів енергетичної сфери України науковці називають такі:

– *відсутність системності у відносинах з постачальниками енергоресурсів, зрозумілості та взаємності у відносинах, що перешкоджає стабільності й передбачуваності у постачанні імпортованих в Україну енергоносіїв та ефективності використання її транзитних можливостей;*

– *монопольна залежність від імпорту та низькі темпи нарощування видобутку власних енергоносіїв, відсутність достатніх запасів і резервів паливно-енергетичних ресурсів;*

– *зношеність і технологічна відсталість основних фондів енергетики, значний рівень забруднення довкілля, незадовільний рівень технічної безпеки енергетичних об'єктів та безпеки праці, особливо у вугільній галузі;*

– *недосконалість нормативно-законодавчої бази, складність і непрозорість правил для інвесторів;*

– *відсутність дієвих стимулів для впровадження енерго-ефективності й розвитку нетрадиційної та відновлювальної енергетики;*

– *непрозорість відносин в енергетичній сфері, що уможливорює розвиток корупції, знижує ефективність енергетичної політики;*

– *непослідовність і незавершеність реформування галузей паливно-енергетичного комплексу та енергетичних ринків;*

- *системні недоліки у процесі приватизації об'єктів паливно-енергетичного комплексу*, які негативно впливають на процеси залучення інвестицій у розвиток цього комплексу;
- *відсутність надійного інформаційного забезпечення в енергетичній сфері*, передусім єдиного енергетичного балансу та моніторингу його показників, що не дозволяє проводити якісний аналіз ситуації в цій сфері та приймати ефективні рішення<sup>1</sup>.

Як відомо, в системі криміногенних детермінант економічної злочинності найголовнішими є економічні чинники, оскільки вони забезпечують необхідні умови для життєдіяльності не тільки окремої сфери економіки, а і всього народногосподарського комплексу. Практика показує, що ці економічні чинники виникають і прогресують головним чином в умовах, коли недостатньо реалізуються або ж ігноруються національні інтереси і пріоритети держави в найважливіших структурах макроекономіки.

**Електроенергетика** України належить до найбільш розвинутих галузей промисловості. Про це свідчить те, що у складі колишнього СРСР Україна була єдиною республікою, яка мала своє міністерство енергетики. Під контролем України перебували також лінії передачі електроенергії, по яких вона експортувалася до країн Центральної та Східної Європи<sup>2</sup>. Аналізуючи суспільно-політичні та економічні передумови підвищеної криміногенності ПЕК як сфери матеріального виробництва, варто згадати сумнозвісну корпорацію «Єдині енергетичні системи України». За твердженням представників Генпрокуратури України, внаслідок незаконної діяльності цієї корпорації за межі країни було вивезено понад 1,1 млрд дол. Існує документальне підтвердження того, що 100 млн дол. із цих коштів було переведено на особисті рахунки П. Лазаренка<sup>3</sup>. Саме тоді ПЕК України вперше прийшов майже до цілковитого розвалу та обріс астрономічними боргами.

**Нафтогазова галузь** України представлена підприємствами, що надають послуги з видобутку цих видів енергетичних ресурсів, з їх

<sup>1</sup> Україна в 2008 році: процеси, результати, перспективи. Біла книга державної політики / За ред. Ю. Г. Рубана. — К.: НІСД, 2008. — С. 64–65.

<sup>2</sup> Гринів Л. В., Кічурчак М. В. Указ. праця. — С. 142.

<sup>3</sup> День. — 2000. — 16 груд. — С. 1.

переробки, з транспортування та зберігання. Особливістю нафтогазової галузі України є її значна інтегрованість у нафтогазовий комплекс колишнього СРСР, що зумовило негативні тенденції у розвитку цієї галузі після проголошення незалежності. Фактично інтенсивний видобуток нафти та газу в Україні у складі колишнього СРСР у 50–80-х рр. ХХ ст. призвів до виснаження родовищ і посилив залежність нашої країни від експорту цих видів енергоресурсів. Ще однією складовою нафтогазової галузі є нафтопереробка. У зв'язку із сприятливим географічним розташуванням нашої країни за часів перебування її у складі колишнього СРСР було збудовано шість нафтопереробних заводів (НПЗ) загальною потужністю 52 млн тонн сирої нафти на рік. Цей показник значно перевищує і можливості вітчизняного нафтовидобування, і потреби нашої країни у нафтопродуктах. Від колишнього СРСР Україна успадкувала і розгалужену систему транспортування газу, а також газосховища великої потужності<sup>1</sup>.

Найбільша державна компанія не тільки в ПЕК, а і в усій економіці країни — НАК «Нафтогаз України» — була створена за Указом Президента Л. Кучми № 151/98 «Про реформування нафтогазового комплексу» від 25 лютого 1998 р. та постановою Кабміну № 747 «Про утворення НАК „Нафтогаз України”» від 25 травня 1998 р. у формі господарського об'єднання. Проте українське законодавство передбачає заснування господарських товариств виключно з волі суб'єктів господарювання, а не розпорядчим рішенням державних посадових осіб. Засновниками компанії були колишні державні підприємства, 100 % акцій яких належали державі, а також ті акціонерні товариства, пакети акцій яких були власністю держави. Однак такі зміни, передбачені виконавчою владою, суперечили закону України «Про трубопровідний транспорт» (ст. 7) і діючим на той час законам «Про власність» і «Про господарчі товариства». На це звертали увагу 50 народних депутатів різних фракцій у своєму конституційному поданні до Конституційного Суду з вимогою визнати незаконними ці документи.

---

<sup>1</sup> Гринів Л. В., Кічурчак М. В. Указ. праця. — С. 150.

Це був нелегітимний початок існування, але не єдина вада НАК «Нафтогаз України». І сьогодні принципи призначення членів спостережної ради компанії ніде не передбачені, однак її останній (як і передостанній) склад було повністю сформовано із представників державних відомств. Як наслідок — ймовірність конфліктів інтересів, якщо інтереси «Нафтогазу» не будуть збігатися з інтересами відповідного відомства. Реально функцію спостережної ради з 2005 р. виконує Мінпаливенерго. Це означає, що кожна зміна уряду в Україні для «Нафтогазу» еквівалентна зміні спостережної ради. Зрозуміло, що в таких умовах розробка довгострокової стратегії і контроль за її здійсненням практично неможливі. І не випадково, що нині замість того, щоб бути донором державного бюджету, компанія має дефіцит власного бюджету в розмірі майже 50 млрд грн.

**Вугільна промисловість** є однією з найстаріших галузей вітчизняної промисловості, її продукція широко використовується в різних сферах людської життєдіяльності. Для України головним енергоносієм є вугілля, якого вона видобуває понад 100 млн тонн на рік. В енергоресурсах України вугілля займає 31 %<sup>1</sup>. Як відомо, прийнята у 2001 р. державна програма «Вугілля України» передбачала поступове збільшення видобутку вугілля і за рахунок цього — зменшення його собівартості. Обсяг бюджетних коштів на ці цілі поступово повинен був зменшуватися. Фактично картина зворотня. Бюджетна програма перетворилася в джерело дармових грошей для найбезгосподарніших підприємств. Адже головним критерієм надання державної підтримки, всупереч державній програмі, виявилась збитковість підприємств. Склався економічний парадокс: чим більше збитків, тим більше бюджетних коштів виділялося на їх покриття. Проведений Рахунковою палатою аудит виявив незаконне використання відповідних бюджетних коштів тільки у 2005–2006 рр. у вугільній галузі на загальну суму понад 2 млрд грн<sup>2</sup>. У той же час близько 90 % вугільних шахт майже 20 років працюють без реконструкції. Ще більш сумні економічні результати роботи державного сектору галузі. Збитки вугільних підприємств від реалізації товарної

<sup>1</sup> Заболоцький В., Кокошко М., Смовженко Т. Економіка України. — Львів, 1997. — С. 290.

<sup>2</sup> Дзеркало тижня. — 2008. — 26 січ. (№ 3). — С. 9.

продукції за роки незалежності зросли майже у 10 разів і досягли у 2008 р. 3,9 млрд грн<sup>1</sup>.

Деякі українські кримінологи стверджують, що визначальним генератором криміналізації економіки України була і залишається вітчизняна приватизація, яка широко відкрила двері організованій економічній злочинності і корупції<sup>2</sup>. Практика свідчить про криміналізацію цієї сфери. Головне управління податкової міліції ДПАУ розкрило махінації на газозабезпечуючих підприємствах у 4 областях. Збитки дорівнюють 350 млн грн<sup>3</sup>. Перевірка показала, що керівники обл- і міськгазів реалізовували великі обсяги природного газу не безпосередньо промисловим, комунальним підприємствам, бюджетним закладам і населенню, а продавали посередникам, а ті вже збували газ споживачам за значно завищеною ціною. Одержаний прибуток відмивався через конвертаційні центри.

Багатьма незалежними українськими вченими-економістами визнавалося, що в українській економіці влада ще з 2005 р. свідомо створювала досить небезпечні диспропорції. За словами академіка НАН України В. Гейця, саме з тих пір у країні почався перехід від інвестиційної моделі зростання економіки, що була в попередні роки, до споживацької кредитозалежної моделі. У 2005–2008 рр. ВВП України суттєво уповільнюється і в середньому зростає на 6,4 % щорічно. А зовнішній державний і корпоративний борг країни за цей період збільшився майже у 5,7 разу — з 23,8 млрд дол. до близько 135 млрд дол. у 2009 р.

Головний науковий співробітник Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України А. Гальчинський стверджує, що ринкові реформи в Україні фактично зупинилися з початку 2000 р. Жоден із урядів періоду 2000–2004 рр. не був урядом економічних реформ. Економічне зростання тоді відбувалося зовсім на іншій основі. Період після 2004 р. узагалі характеризується як фактичний демонтаж ринкової системи<sup>4</sup>.

<sup>1</sup> Дзеркало тижня. — 2008. — 12 квіт. (№ 14). — С. 8.

<sup>2</sup> Кальман А. Что противопоставит преступности // Зеркало недели. — 2009. — 7 марта (№ 8). — С. 6.

<sup>3</sup> Время. — 2009. — 17 марта. — С. 1.

<sup>4</sup> Дзеркало тижня. — 2009. — 12 верес. (№ 34). — С. 7.

Міністр економіки України Б. Данилишин зазначив, що економіка, на жаль, не скористалася тривалим зростанням ВВП для структурної перебудови. Протягом декількох років при позитивній ціновій кон'юнктурі ніяких структурних змін і заходів модернізації в галузях не проводилося. Основною проблемою виробничого комплексу України, в тому числі ПЕК, є не стільки вартість енергоносіїв, як відсутність у власників підприємств інноваційної стратегії розвитку, яка б забезпечувала необхідний рівень оновлення і диверсифікації виробництва, підвищення його конкурентоспроможності.

Дія чинників, що виступають як загроза криміналізації економіки, в тому числі відносин у сфері ПЕК, набула суттєвої активності з початком у 2008 р. світової фінансово-економічної кризи.

Фахівці справедливо зазначають, що причинами фінансово-економічної кризи в Україні стали, по-перше, фатальна рестрикційна політика центрального банку, який упродовж останніх років допускав хвилеподібну курсову політику — то неочікувану ревальвацію, то обвальну девальвацію гривні. Водночас під гаслом боротьби з інфляцією Національний банк скоротив грошову пропозицію, ліквідував перспективи для грошової пропозиції і попиту на валюту. По-друге, підтримане дешевизною долара прагнення до нарощування грошових (валютних) надходжень будь-якою ціною. Україна «захлинулася» потоком незабезпечених і дешевих надходжень валюти з-за кордону — як тільки він припинився, виявилось, що опори для функціонування економічної системи немає. І нарешті, на переростання фінансової кризи в економічну зіграла психологія керівників великих недержавних підприємств та господарських об'єднань. Розпочалися масові скорочення, невиплати заробітної плати, оголошення передбанкрутного стану тощо<sup>1</sup>. Не обминуло це і сферу ПЕК.

У 2009 р. Кабмін України вже вийшов за межі гранично припустимого показника нарощування державного боргу ( $\leq 193$  млрд грн), а в серпні 2009 р. країна підібралася і до максимально при-

---

<sup>1</sup> Ковальчук А. Уроки фінансової кризи // Уряд. кур'єр. — 2009. — 1 лип. (№ 115). — С. 17.



пустимої межі зобов'язань по держгарантіях — на 5,6 млрд дол. (межею було 6,8 млрд дол.). В офіційних заявах Кабміну про відсутність ризиків фахівці беруть до уваги лише ту частину держборгу, яка напряму погашується з держбюджету і яку Мінфін ураховує як державні зобов'язання. Тоді як головні ризики для країни відомі всім — це не тільки корпоративні борги (позики компаній і банків), а й борги у сфері гарантованих державою зобов'язань, які Мінфін не показує у своїх звітах. Так, наприклад, згода західних кредиторів НАК «Нафтогаз України» реструктурувати борги компанії у жовтні 2009 р. під державні гарантії Кабміну означає збільшення держборгу України додатково майже на 100 млрд грн.

У звіті МВФ йдеться про те, що весь валовий зовнішній борг України за серпень — вересень 2009 р. зріс із 54,5 % до 85,4 % ВВП (або 167,3 % річного експорту) — унаслідок майже двократної девальвації гривні і різкого падіння ВВП. Крім зовнішнього державного і корпоративного боргу на загальний стан речей у фінансовому секторі і стабільність бюджету суттєво впливають і внутрішні боргові зобов'язання — прямі і гарантовані урядом. За офіційними даними Мінфіну, внутрішні борги сьогодні дорівнюють 62,6 млрд грн. (близько 8,2 млрд дол.)<sup>1</sup>.

Таким чином, тягар відповідальності за повернення й обслуговування цих зростаючих боргів у якийсь момент може зробитися непідйомним для держбюджету або принаймні посилюватиме тиск на всю економіку замість її стимулювання. У такій ситуації найбільші державні монополії (той же НАК «Нафтогаз України») підвищуватимуть тарифи всередині країни і проситимуть кредиторів реструктурувати кредити.

Рівень експлуатації праці в національній економіці є найвищим у Європі, а рівень її оплати — найнижчим. Якщо у 1990 р. частка оплати праці у ВВП України складала 59 %, то у 2008 р. вона скоротилася майже вдвічі — до 32,6 %. Частка зарплат і соціальних витрат у структурі собівартості продукції, що виробляється в Україні, не перевищує 8 %. Для порівняння: у США і Європі ця цифра в 6–8 разів вища (50–60 %). Показово, що за індексом людського

<sup>1</sup> Щотижневик «2000». — 2009. — 9 жовт. — С. 7.

розвитку Україна у 2008 р. займала 76-те місце серед 177 країн світу. У 1993 р. вона знаходилася на 45-му. За рейтингом економічної свободи — 133-тє місце. За підрахунками експертів, різниця в доходах між 10 % найбільш заможних і 10 % найбідніших зросла в Україні за роки незалежності з 4,5 до 50 разів, тобто більше ніж у 10 разів. Це, як мінімум, в 10–15 разів вище, ніж в економічно розвинених країнах.

Сучасна криза суттєво погіршила показники стану безпосередньо ПЕК. Так, виробництво електроенергії знизилось за перше півріччя 2009 р. (порівняно з тим же періодом 2008 р.) на 15,2 %, а її споживання — на 12,7 %.

Якщо оцінювати стан нафтогазового комплексу країни, то слід відзначити, що потужність вітчизняних НПЗ складає 50,31 млн тонн, у тому числі Кременчуцький — 18,62 млн т, Лисичанський — 15,98 млн т, Херсонський — 7,09 млн т, Одеський — 2,8 млн т, Дрогобицький — 3,22 млн т, Надвірнянський — 2,6 млн т. Ці НПЗ здатні забезпечити вітчизняні потреби в широкому асортименті нафтопродуктів і значну їх частину експортувати. Однак у 2008 р. на вітчизняних НПЗ було перероблено всього 9 млн 695,5 тис. т вуглеводневої сировини, а завантаженість виробничих потужностей складала всього 19,2 %, у тому числі Кременчуцького — 14,5 %, Лисичанського — 25,4 %, Херсонський — не працював, Одеського — 72,9 %, Дрогобицького — 17,3 %, Надвірнянського — 12,2 %. Відповідний показник по НПЗ у США дорівнює 86,1 %, в Європі і Азії — 83,2 %<sup>1</sup>.

Унаслідок дії всіх деструктивних чинників нафтогазовий комплекс України має сьогодні такі головні ознаки:

- рентабельність бізнесу: 20–40 % у держкомпаній, в інших визначальною мірою залежить від умов видобутку;
- середній поріг входження в бізнес — 10–15 млн дол.;
- обов'язкові контакти на рівні керівництва провладних партій, бажано — безпосередньо з апаратом Президента України;
- хабароємність: суми вимагань з боку держчиновників можуть досягати 10–30 млн дол. з одного проекту;

<sup>1</sup> Щотижневик «2000». — 2009. — 29 трав. — С. 7.

– податковий тягар вкрай нестабільний і має тенденцію до підвищення. Особливо це відчутно на рентних платежах. Рентна плата на нафтовидобуток у січні 2009 р. становила 617,16 грн за тонну, тобто понад 40 % діючої ціни на нафту<sup>1</sup>;

– дефіцит бюджетних коштів на геологорозвідку стимулює державу залучати приватний капітал саме в цю сферу;

– виходячи з дефіциту енергоресурсів в Україні, галузь в довгостроковій перспективі приваблива для інвестування<sup>2</sup>.

Унаслідок відсутності дієвого державного регулювання енергетичної сфери внутрішні ринки енергоресурсів України залишаються поки що неконкурентними, тому що:

– на жодному з них відсутній вільний вибір контрагентів;

– конкурентні принципи не є домінуючими у внутрішньому і зовнішньому ринковому середовищі;

– державна зарегульованість виробничих відносин суттєво обмежує ринковий механізм ціноутворення.

Крім того, науковці зазначають, що окремі внутрішні енергоринки як повноцінні об'єкти ПЕК у країні взагалі не сформовані. Прикладом є єдиний національний ринок вугілля. Вітчизняний ринок природного газу також вважається інституційно нерозвиненим. Він регулюється окремими нормативними актами переважно фрагментарного характеру і не має чіткого законодавчого формату. Сфера доступу до газових мереж характеризується абсолютною монополією, сфери видобутку та постачання газу внутрішнім споживачам — надзвичайно високою мірою монопольної концентрації. Зокрема, за останні два роки ринкова частка незалежних вітчизняних газопостачальників становить у середньому лише 5 %.

Проблеми системного характеру існують і в українському ринку електроенергії. У 2004 р. була створена надмасштабна державна монополія — НАК «Енергетична компанія України», яка централізовано об'єднала активи 32 генеруючих і дистрибуційних енергетичних підприємств України. Унаслідок цього з'явилися значні диспропорції в ринкових відносинах цієї сфери, оскільки фактично утворилася вертикально інтегрована структура, яка монополізувала

<sup>1</sup> Уряд. кур'єр. — 2009. — 21 січ. (№ 13). — С. 6.

<sup>2</sup> Власть денег. — 2008. — № 44. — С. 34.

різнопрофільні та водночас взаємозалежні види діяльності в електроенергетиці. Ринкова влада НАК «Енергетична компанія України» практично виключає реальну конкуренцію. Сьогодні у власності цієї компанії перебувають контрольні пакети акцій 10 генеруючих об'єктів, на які припадає 45 % загальновстановленої потужності об'єднаної енергосистеми України, а також 12 обласних енергопостачальних компаній, які закупають в оптовому ринку електроенергії близько 70 % її обсягу.

У сфері ПЕК соціальна спрямованість управління посідає значне місце у забезпеченні ефективності її функціонування. Особливо показова в цьому плані вугільна галузь. Якщо за радянських часів у 80-ті рр. ХХ ст. неспроможність керівництва країни врегулювати соціальні питання шахтарів частково компенсувалася перемогами галузевих профспілок, то за роки незалежності України соціальний захист працівників і пенсіонерів-гірників значно не покращився — перехід до ринку актуалізував проблеми закриття шахт, загострив проблеми безробіття, обумовив депресивний стан монопромислових міст. До того ж більшість підприємств вугільної промисловості розташовані на території старопромислових районів (зокрема, Луганської і Донецької областей).

За роки незалежності на Луганщині було закрито 41 шахту, з них 29 — фактично ліквідовано. На теперішній час діє 56 шахт. Діяльність вугільної галузі області — це життя 63 шахтарських міст і селищ, в яких мешкає майже половина населення Луганщини. Галузь забезпечує роботою 103,5 тис. чоловік. Частка області у видобутку вугілля в країні складає близько 30 %. Разом із тим більшість шахтарських міст області віднесені до розряду бідних і отримали додаткову назву — депресивні. Унаслідок відсутності коштів на соціальну сферу вугільних підприємств Луганщини заходи щодо передачі соціальної сфери переведених до комунальної власності і ліквідованих шахт не профінансовані більш, ніж на 342,2 млн грн. Підприємства вугільної промисловості області забезпечили паливом побутові потреби споживачів у першому півріччі 2009 р.<sup>1</sup> лише на 82,2 %.

---

<sup>1</sup> Уряд. кур'єр. — 2009. — 28 серп. (№ 156). — С. 8.

Як свідчить практика, недосконалою є система виконання рішень судів у частині стягнення заборгованості по зарплаті. У багатьох випадках рішення судів не виконуються роками і не проводиться навіть офіційний облік цієї заборгованості ні на підприємствах, ні в органах юстиції та статистики.

Науковці звертають увагу і на той факт, що під час економічної кризи підприємці нерідко вдаються до реструктуризації підприємств, зокрема виділяють певні виробничі підрозділи і створюють на їх базі нові юридичні особи з так званим «чистим балансом»<sup>1</sup>. При цьому працівників примушують писати заяву про звільнення за власним бажанням для того, щоб найняти їх на новостворені підприємства. Однак усі колишні борги, що накопичило підприємство, у тому числі із соціальних зобов'язань (внесків до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, заробітної плати тощо), залишаються на балансі старого підприємства, що, як правило, унеможливує їх погашення. А нові підприємства є правонаступниками реструктурованих і відповідно не виконують їх зобов'язань.

Ще одна проблема, яка давно знаходиться в полі постійної уваги спеціалістів і виходить за рамки енергетичних галузей, полягає в тому, що більшість підприємств сфери ПЕК виконують містоутворюючі функції, і разом з тим результати їх діяльності суттєво впливають на соціально-економічний та екологічний стан багатьох міст і селищ країни. Чинними законодавчими актами регламентовано участь місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування в регулюванні господарської діяльності в межах відповідних територій, але їх компетенція щодо зазначених проблем сфери ПЕК, особливо в частині вирішення соціальних та екологічних проблем, не конкретизована, що призводить до безвідповідального ставлення до їх розв'язання<sup>2</sup>.

---

<sup>1</sup> Шевченко Л. С. Соціальні ризики та соціальна безпека країни: Монографія. — Х. : Право, 2009. — С. 83.

<sup>2</sup> Социально-экономические аспекты промышленной политики. Управление человеческими ресурсами: государство, регион, предприятие: Сб. науч. тр.: В 3 т. — Т. 1 / НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти; Редкол.: А. И. Амоша (отв. ред.) и др. — Донецк, 2006. — С. 277.

Отже, необхідна дієва система соціального захисту працівників ПЕК у вигляді комплексу організаційно-правових та соціально-економічних заходів держави з урахуванням специфіки галузей ПЕК і вектора ринкових перетворень.

*Статья посвящена анализу экономических и социально-политических факторов, которые детерминируют преступления и правонарушения в электроэнергетической, нефтегазовой, угольной отраслях отечественной промышленности.*

*The article is devoted to the analysis of economic and socio-political factors, which determine crimes and offences in an electroenergy, oil-and-gas, coal branches of domestic industry.*

*Рекомендовано до опублікування на засіданні сектору дослідження проблем злочинності та її причин ІВПЗ НАПрН України (протокол № 8 від 16 грудня 2009 р.).*

*Рецензент — кандидат юридичних наук, доцент  
Б. М. Головкін.*